

26.49x34.24	1/2	8 עמוד	הארץ - גלריה	26/01/2020	71744127-3
אוניברסיטת תל אביב - 78					

ט ב ע

בתפר בין האמנות למדע צומח עץ

השילוש הקדוש של אמנות, מדע וטבע הוא הטרנד המוזיאלי החדש, הודות לחרדה מאפוקליפסה סביבתית. כך בניו יורק, בפריז וברלין, וגם במוזיאון הנגב לאמנות ובגלריה האוניברסיטאית בתל אביב. אלה תערוכות מעניינות מאוד בסוגן, אך הן מתגמדות מול הטבע עצמו

מימין ובכיוון השעון: התערוכה של אולגה קיסלבה בבאר שבע, (E)T PLAN בתל אביב ו"גן התענוגות הארציים" בברלין. דברו אל העצים והאבנים צילומים: אולגה קיסלבה / מוזיאון הנגב לאמנות, משה גלעד, אסף ברנר

משה גלעד

בבאר שבע, בפריז, בברלין, בניו יורק ובתל אביב מתקיימות בימים אלה תערוכות דומות שמפגישות את צלעות המשולש הרומנטי: טבע, אמנות ומדע. החיבור הזה נהפך לטרנד הכי חם בקרב אמנים ואוצרי המוזיאונים. כולם בוחנים בדאגה את הסביבה. קל להכניס את הטבע למוזיאון כשהוא ארוז בעציץ. בכל התערוכות האלה בולט במיוחד היחס אל הצמחים כיצורים תבוניים, חברתיים, שיוצרים ביניהם תקשורת. פעם נתפסה הגישה הזו כהזויה וכיום היא נראית כמעט מובנת מאליה. "דבר אל העצים ואל האבנים" נשמע פתאום רעיון מצוי.

בפריז ננעלה לפני כמה ימים תערוכה גדולה בשם "אנחנו העצים". אוצרי התערוכה במוזיאון Fondation Cartier הבהירו בדברי הפתיחה שלהם כי "חיבור בין אמנים למדענים, בוטנאים ופילוסופים מאפשר לנו להציג את המחקר המדעי העדכני ביותר ולשפוך אור חדש על העצים. האמנים שמשתתפים בתערוכה נוטלים חלק במסע אסתטי ומדעי ופיתחו קשר חזק ואינטימי עם עצים. כך הם מגלים לנו את היופי והעושר הביולוגי של גיבוי רי עולם החץ, שאיום ממש מרחף היום מעל ראשם".

במוזיאון "גרופיוס באו" בברלין ביקרתי בנובמבר האחרון בתערוכה גדולה שכותרתה "גן התענוגות הארציים". 20 אמנים

מרחבי העולם הציגו בה את הגן כמטפורה למצב העולם. על פי אוצרי התערוכה הם "תרים אחר המורכבות של הקיום הכאוטי שלנו". קומה שלמה במוזיאון התמלאה בעציצים. "במשך מאות שנים השתמשו אמנים בגן כמקום שמעניק השראה והתבוננות", נכתב בכניסה לתערוכה. "בימינו, כשהאקלים משתנה והגירה מסיבית מעסיקה אותנו נהפכה גם החשיבה שלנו על הגן פוליטית יותר".

במוזיאון "ויטני" בניו יורק נפתחה באחרונה התערוכה Fruits, Vegetable Salad. האמן דארן ביידר מציג בה פירות וירקות אמיתיים שניצבים כפסל על מדען עץ. עובדי המוזיאון והמבקרים מכינים מהם פעמיים בשבוע סלט. בתיאבון.

מה אומרים העצים?

במוזיאון הנגב לאמנות בבאר שבע מוצגים צילומים גדולים של שני עצים, שניהם עצי בושם שצומחים בערבה, "קרובי משפחה" בעלי משמעויות סמליות, אנגדיות והיסטוריות. האחד הוא צרי גלעד, הנקרא גם מור הגלעד ומוזוה עם האפרסמון המקראי – והוא צומח בצידה הישראלית של הערבה. השני, המור של מכה, צומח מזרחה משם, בירדן. בעבר, כך משערים, הפיקו מהם את בשמי המור והלבונה.

הצילומים הם חלק מן התערוכה "מה אומרים העצים? בין אמנות למדע" של האמנית

הרוסייה-צרפתייה אולגה קיסלבה. לצד הצילומים מוקרנים על הקיר שני כתמי צבע בגוונים משתנים. על שני העצים מותקנים חיישנים, ומודם סלולרי שמקובע על העץ משרד לרשת את המסרים שקלטו החיישנים. הכתמים הם הביטוי החזותי של מסרים אלה. הם אמנם מעבירים גם מידע על הביולוגיה של הצמח, מצב המים והטמפרטורה, אבל לדברי קיסלבה הם מכילים גם מידע על "התחושות של העץ". שני העצים בערבה צומחים אמנם במרחק עשרות קילומטרים האחד מהאחר, אבל קיסלבה בוחרת, מסבירה ש"יש ביניהם קשר". מהותו המדויקת אמנם לא ברורה גם לה, אבל צופה שישהה באולם די זמן, יוכל לדבריה לחוש בו. איך? מתישהו, אם יושבים די זמן ובשקט גמור, נוצרת לדבריה התאמה בין הגוונים שמדרים העצים.

מיצב העצים בערבה הוא רק אחד המרכיבים של התערוכה המסקרנת "מה אומרים העצים?" שאצרה ד"ר דליה מנור. קיסלבה הקימה לפני 20 שנה את תוכנית הלימודים הראשונה המשלבת מדע ואמנות, בפקולטה לאמנות בסורבון בפריז. מאז התפתחה התוכנית למעבדת "אמנות ומדע" בניהולה, שהציעה שותפות מלאה לאנשי מדעי הרוח והמדעים המדויקים. בשיחה עמה בערב הפתיחה הסבירה קיסלבה שהיא, כמו אמנים רבים אחרים, עושה שימוש רחב במחשבים, תקשורת

ונייר-מדיה, בינה מלאכותית ומציאות מדומה. לעומתה, אנשי מדע וטכנולוגיה מאמצים ידע היסטורי, תרבותי וחברתי. המפתח שביניהם הוא הנקודה שמרת-הנגב לאמנות היא חלק מפרויקט בינלאומי שהחל ב-2012 תחת הכותרת עדן (EDEN), ראשי תיבות באנגלית: אתיקה-קיימות-אקולוגיה-טבע). "הפרויקט מברס על רעיון המשך המסורת של שחזור הגנים הפלאיים עדן ואר-קדיה", מסבירה קיסלבה. "במטרה להחיות זנים נכחדים של צמחים ולמנוע היכחדות של זנים הנמצאים בסכנה".

כחלק מהתערוכה בבאר שבע מוצגים צילומים ופרטים מחייו של "מתושלח", עץ דקל תמר שהחוקרת ד"ר אליין סולוויי מהמכון ללימודי הערכה בקטורה הצליחה להצמיח מגלעין בן 2,000 שנה שנמצא במצדה. קיסלבה קוראת לכך "ידע עתידי עתיק".

מה חושבים הצמחים?

אם בבאר שבע שואלים עכשיו "מה אומרים העצים?" בגלריה האוניברסיטאית בתל אביב עוסקים בסוגיה דומה "צמחים חושבים" – חושבים צמחים. התערוכה (E)T PLAN רבת המשתתפים, עוסקת בקיימות ובצמחייה, ומחברת בין אמנים לחוקרים מהאוניברסיטה (גילוי נאות: עיתון "הארץ" הוא אחד הספונסרים של תערוכה זו). לדברי האוצרים, ד"ר תמר מאיר וד"ר ספי הנדלך, "התערוכה

בתערוכה בבאר שבע מוצגים צילומים של "מתושלח", עץ דקל תמר שהחוקרת ד"ר אליין סולוויי הצמיחה מגלעין בן 2,000 שנה שנמצא במצדה

מערערת על אופני השימוש של בני האדם במשאבי טבע, ומעלה מודעות לצמחים כיצורים תבוניים, בעלי דפוסי קבלת החלטות ייחודיים. התערוכה מדגימה את הפוטנציאל הטמון בשילוב ידע מחקרי ואמנותי כדרך להתמודד עם הסוגיות האקולוגיות הבערות. האמן נועם רבינוביץ, שמגדל כבר כמה שנים חיטה בגן המוזיאון בבאר שבע, הוא אחד האמנים שמשתתפים בתערוכה בתל אביב – בה הוא מציג פרויקט מעניין שנקרא "מפות" ומתעד את עבודת האדמה. בעבודה מסקרנת אחרת שנקראת "טרופיום", חברו האמנית ניה ליאת סגל וד"ר יסמין מרון (שמחקרה עוסקת בקבלת החלטות ובזיכרון של צמחים) ליצירת שדה

17.6x32.97	2/2	9 עמוד	גלריה - הארץ	26/01/2020	71744126-2
אוניברסיטת תל אביב - 78					

הטרנד העכשווי נובע לדברי גור־אריה בעיקר מן הרגע המכונן שבו או נמצאים – החרדה מפני אפוקליפסה סביבתית שמאיימת על העולם. החרדה המשותפת מושכת את האמנים והמדענים לעסוק בכך. האמנים זקוקים לסמכות המדעית והמדענים זקוקים לחשיפה רחבה שתעורר מודעות.

גור־אריה מסבירה: "אביטל גבע הקים את החממה שלו בעין־שמר לפני 40 שנה. הוא חיבר או בגלוי בין אמנות לטבע ולחברה. כאשר הזמינו אותו להציג את החממה בבניאולה לאמנות היוקרתית בוונציה בשנת 1993 העניקו לזה חותמת רשמית של איכות".

החממה של גבע בעין־שמר עדיין קיימת. ביקור בה בשבוע שעבר הוכיח שהיא נותרה מקום מעניין ונעים, אלא שהיא נקראת עכשיו "חממה אקולוגית", ועוסקת בעיקר בחינוך ובמחקרים ביוטכניים וטכנולוגיים שעורכים בה תלמידי בתי ספר תיכוניים מאזור עין שמר. האמנות נעלמה מן החממה והוּ כמעט לחלוטין.

גור־אריה מזכירה מלבד גבע עוד שורה ארוכה של אמנים כגון ויינשטיין, קרן בנבנישתי, איילת כרמי, נעם רבינוביץ, שחר מר־קוס (שמציג עכשיו במוזיאון ארץ ישראל) ואחרים. לדבריה, דמיאן הרסט הבריטי היה אחד הראשונים שחיבר בין מדע לטבע בעבודה האמנותית שלו, והמשרת לכלול הוא שהם הולכים בשני כיוונים: מצד אחד חדר הפלאות (אוסף חפצים מעורב מעורב לם הטבע, המדע והאמנות שהוצגו יחד בתקופת הרנסנס) ומצד שני תחום טכנולוגי עכשווי ומורכב. הראשון פונה אל העבר, לפני המצאת המוזיאון, והשני אל העתיד.

וידוי בלב היער

הביקורים בשתי התערוכות, בבאר שבע ובגלריה האוניברסיטאית, כתל אביב, מעניינים אבל מלווה אותם תחושת אי־נוחות. החיבור בין מדע לאמנות ובין שניהם לטבע או לסביבה מורכב פי כמה מכפי שאפשר לראות ולהבין בתערוכות האלה. המחקר רים המדעיים נראים בתערוכות מסקרנים יותר מהביטוי האמנותי שניתן להם, והטבע עצמו – העצים והצמחים הממשיים – נראה מוצלח, מתוחכם ויפה פי כמה מן האמנות והמדע גם יחד. לפני ארבע שנים פירסם היען רן פטר וולכן את ספרו "החיים הנסתרים של העצים" (תרגום ניב סבריאגו, הוצאת אסיה). בשיחה עמו לרגל פרסום המהדורה העברית, אמר וולכן: "העצים דואגים זה לזה באטיות גדולה ולכן נדמה לנו שהם כמו אבנים. זו טעות. ההגנה הטובה ביותר על הטבע היא לא לעשות כלום. פשוט כלום. אנחנו רגילים לעשות מניפולציות, אבל טוב יותר להירגע ורק להתבונן". ניסיתי את זה. התבוננות בכמה עצים גדולים ויפים, בעיר ובכפר, בלי קשר כל־שהו לאמנות או למדע, שיפרה את מצב רוחי ללא הכר.

מאמץ אדיר ליצור צורות יפות וייחודיות. אני זוכה לראות את התבניות האלה במיקרוסקופ, אבל מי עוד רואה אותן? התערוכה היא הזדמנות. היא מעלה מודעות והיא חלק משיח רחב יותר".

אנחנו והעולם

דרורית גור־אריה, אוצרת לא־מנות עכשווית שניהלה עד לאח־רונה את מוזיאון פתח תקוה לאמנות, מסבירה שהטרנד של השילוש הקדוש של טבע, אמנות ומדע אמנם קיים ברחבי העולם וכישראל הוא כנראה בשיאו, אלא שלדבריה אין בכך חידוש גדול. "לאונרדו דה וינצ'י חי לפני יותר מ-500 שנה והוא היה השילוב המושלם של אמן ומדען, או כנראה של אלה המצאנו את זה. מה שחדש עכשיו הוא שנוצרו צמדים של אמנים ומדענים, שעובדים יחד ומפריים אלה את אלה. בעבר במשך מאות שנים, היתה כיניהם הפרדה כמעט מוחלטת".

ד"ר דפנה לנגוט: "במדע יש שחור ולבן, באמנות יש עשרות גוונים של אפור. אנחנו נוטים להתעלם בקלות מהצמחים כי הם לא עומדים בקצב שלנו"

מרתקות כמו שחור צמחייה קדומה, שעשויה להעיד על שינויים אקלים. כחלק ממחקרה עוסקת לנגוט בזיהוי שרידים בוטניים כאתרים ארכיאולוגיים וכימים אלה היא מתמקדת בעיקר בגנים שהקיפו את ארמונותיו של הורדוס.

"במדע יש שחור ולבן. באמנות אלה עשרות גוונים של אפור", מסבירה לנגוט. "אני אוהבת את זה שהתערוכה באה לנער את הציבור ולומר 'בואו תסתכלו'. אנחנו נוטים להתעלם בקלות מהצמחים כי הם לא עומדים בקצב שלנו. כל צמח מייצר טביעת אצבע. גרגרי האבקה הם השלד הראשוני בתהליך ההפרייה של הטבע. זה הבסיס לכל הקיום שלנו. הטבע השקיע

של "צמחים" רובוטיים המתחקה אחר תכונותיהם והתנהגותם של צמחים אמיתיים. סגל יצרה גבעות לי ענק שמגיבים לתאורה המשתנה בחלל הגלריה.

אחת העבודות היפות בתערוכה היא של האמנית רלי דה פריס, שחברה אל הארכיאובוטנאית ד"ר דפנה לנגוט, מומחית בזיהוי הפולן – אבקה שכל צמח מייצר כתעודת הזהות שלו. בווידיאו שמוקרן בתערוכה רואים את מרי־כיבי אבקת הפרחים, צבעוניים ויפים להפליא, מרחפים בחלל. בשיחה עם "הארץ" מסבירה לנגוט שגודלם של מופעי הצורות האלה הוא כמה מיקרונים ואפשר לראותם רק במיקרוסקופ. וזהוים מאפשר לנגוט לפתור שאלות